

La Catalogna in Europa, l'Europa in Catalogna. Transiti, passaggi, traduzioni
Associazione italiana di studi catalani
Atti del IX Congresso internazionale (Venezia, 14-16 febbraio 2008)
Edizione in linea – ISBN 978-88-7893-009-4
<http://www.filmod.unina.it/aisc/attive/>
Data di pubblicazione di questa comunicazione: 26 aprile 2008
<http://www.filmod.unina.it/aisc/attive/Gonzalez.pdf>

Arnau Gonzàlez i Vilalta

Catalunya vista per la diplomàcia feixista italiana (1930-1943)

*Introducció*¹

La política exterior italiana sota el règim feixista de Benito Mussolini es caracteritzà, entre d'altres qüestions, per interessar-se per l'existència de moviments nacionalistes i separatistes de diferent naturalesa que poguessin servir als seus interessos geopolítics a Europa. En aquest sentit, la diplomàcia italiana mantindria estrets vincles amb sectors nacionalistes més o menys reduïts d'alguns territoris reclamats per l'irredemptisme italià com Còrsega o Malta o establint contactes amb els nacionalistes croats a la tradicional zona d'influència balcànica de la seva acció exterior. En una altra direcció, i ja amb l'objectiu d'aconseguir afeblir les dues principals potències colonials i mediterrànies, França i Gran Bretanya, i de permetre l'expansionisme italià, tant territorial com ideològic, mantindria contactes amb moviments nacionalistes com el de l'Índia que fossin contraris als interessos anglo-francesos.² En aquest sentit, la Catalunya dels anys trenta i quaranta del segle XX, interessaria al cos diplomàtic italià (com també als rivals britànic o francès)³ desplaçat a Espanya, fos a Madrid o Barcelona, i també, no cal dir, al Ministeri d'Afers Exteriors de Roma.⁴ La mirada italiana a Barcelona en concret es

---

¹ Aquesta comunicació és una breu síntesis dels principals continguts d'un llibre que properament publicaré amb el títol, *Cataluña bajo vigilancia. El Consulado italiano y el Fascio de Barcelona (1930-1943)*, Publicacions de la Universitat de València, 2008. No tracto en el present text, els aspectes que sobre la secció del Fascio de Barcelona tracta el llibre que es publicarà properament.

² Per exemple G. Scotti, «Ustascia» tra il fascio e la svastica, Udine, Editoriale Incontri, 1976; M. Martelli, *L'India e il Fascismo*, Roma, Edizioni Settimo Sigillo, 2002 o S. Fabei, *Mussolini e la resistenza palestinese*, Milà, Mursia Editore, 2005.

³ Y. Denéchère, *La politique espagnole de la France de 1931 à 1936*, Paris, L'Harmattan, 1999, ps. 134-150; E. Moradiellos, *El gobierno británico y Cataluña durante la Segunda República*, Cuadernos Republicanos, n. 30, abril 1997; *El gobierno británico y Cataluña durante la República y la Guerra Civil*, El Basilisco, gener-juny 2000, Oviedo, ps. 21-36; P. Preston, *Idealistes sota les bales. Històries de la Guerra Civil*, Barcelona, Proa, ps. 25-46.

⁴ Fins al moment la bibliografia sobre les relacions Espanya-Itàlia no ha treballat la documentació del Consolat de Barcelona, per exemple U. Frasca, *La Spagna e la diplomazia italiana dal 1928 al 1931*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, 2000; o I. Saz, *Mussolini contra la II República*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1986. Per altra banda, alguns (pocs) dels informes de l'Ambaixada de Madrid han

va fer des de la doble vessant de la possibilitat separatista catalana, és a dir, des del seguiment i anàlisi de l'evolució del moviment nacionalista català i, des de la possibilitat d'introducció del feixisme en una Catalunya independent o, si més no, com a porta d'entrada de la *modernitat feixista* a Espanya entre 1931 i 1936. A més hi havia l'evident interès en els esdeveniments interiors espanyols i la vigilància de la comunitat d'exiliats italians antifeixistes existent a la capital catalana.⁵ Aquest assaig tractarà en exclusiva l'atenció que Barcelona i la seva dinàmica política va generar en la diplomàcia italiana adscrita a Espanya.

Posteriorment, a partir de l'esclat de la Guerra Civil espanyola (1936-1939) la diplomàcia italiana, aliada fonamental del *Nou Estat* franquista en construcció, realitzarà un seguiment exhaustiu de tots els moviments que el nacionalisme català farà en l'àmbit internacional buscant una sortida pròpia al conflicte. Més enllà de 1939 amb la victòria franquista, i fins a la caiguda del *Duce* el 1943, la preocupació per Catalunya es centrarà en la reconstrucció dels interessos econòmics i industrials transalpins al *hinterland* de Barcelona i en la propaganda aliada i contrària a l'Eix existent a la capital catalana.

Les tenses relacions entre Catalunya i Espanya i les conveniències italianes (1931-1936)

Quan el gener de 1930 dimitia Miguel Primo de Rivera com a home fort de la dictadura espanyola instaurada el 1923, el Consolat italià de Barcelona començava a transmetre a Roma el que segons el seu anàlisi era el camí de Catalunya cap a la independència i el socialisme.⁶ Una visió extrema que, tot i no confirmar-se mai, s'aniria mantenint al llarg dels anys següents en els informes de la diplomàcia italiana destacada a Espanya. Així, durant la II República Espanyola, el Consolat italià de Barcelona i, a través d'aquest, l'Ambaixada a Madrid, dibuixaren un esquema dels principals punts d'interès de les relacions Catalunya-Espanya. Uns elements d'atenció que es centraren en analitzar la possible evolució, separatista o no, de la Catalunya autònoma existent des d'abril de 1931, de les contradiccions del nacionalisme català (o catalanisme) i de la influència en d'altres moviments nacionalistes peninsulars com el basc. Alhora que, també es mostrarà una gran preocupació per les lluites obreres existents a Catalunya que afectaran a les indústries italianes al país (Pirelli i Vermouth Cinzano principalment).

Així, quan el 14 d'abril de 1931 Francesc Macià el líder d'un nou partit d'esquerres i nacionalista-federalista Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) guanyava les elec-

---

estat reproduïts pel mateix ambaixador, R. Guariglia, *Primi passi in diplomazia e rapporti dell'Ambasciata di Madrid 1932-1934*, Nàpols, Edizione Scientifiche Italiane, 1972.

⁵ C. Venza, «La Mecca dell'anarchismo? Esuli libertari a Barcellona durante la Seconda Repubblica», a A. Landuyt (cur.), *Carlo Rosselli e la Catalogna antifascista, Quaderni del Circolo Rosselli*, n. 2, 1996, ps. 40-48.

⁶ ASMAE, R. P., Spagna, 1919-1930, Rapporti Politici 1929-1930, p. 1593, R. 8-II-1930 (Consolato Barcellona).

cions municipals i proclamava la República Catalana (alhora que a Madrid es proclamava la República Espanyola), el Consolat italià de Barcelona escrivia alarmat a Roma explicant el procés que convertiria l'autonomia catalana, finalment constituïda amb el nom de Generalitat de Catalunya, en un dels principals problemes de la nova República Espanyola.⁷ Fruit d'aquesta visió, ràpidament l'Ambaixada de Madrid redactava un informe titulat «La República davant dels problemes nacionals», en el què després d'analitzar els problemes socials i religiosos, situava la «qüestió catalana» com un dels elements principals de desestabilització de la nova República.⁸ Des d'aquest punt de vista, el debat polític i identitari Catalunya-Espanya debilitava l'Estat espanyol que hauria de conviure fins a l'aprovació i instauració definitiva de l'Estatut de Catalunya el 1932 en una situació de constant preocupació per les demandes catalanistes.⁹ Així, cada cop que es produirà alguna polèmica amb el govern republicà, tant per la tramitació de l'Estatut o qualsevol altra circumstància, els informes italians faran esment de la possibilitat d'alguna maniobra de separació per part catalana.¹⁰

L'Estatut com a ultimatum

En els informes enviats a Roma els diplomàtics destacats a Espanya insistiran de manera continuada en la posició «radical» del govern català i el seu president que, a ulls italians, significava que el projecte d'Estatut d'autonomia de Catalunya era un ultimatum a Espanya per a salvar la unitat territorial espanyola.¹¹ Una interpretació que no es corresponia amb la realitat, però que si que expressava la inconcreció de la posició del catalanisme en aquells moments. En aquest context, i de manera prèvia al plebiscit estatutari del 2 d'agost de 1931, el cònsol de Barcelona, Romanelli, considerava pràcticament segur un procés de disgregació d'Espanya no gaire llunyà.¹²

Aquesta visió extremista de les posicions d'ERC i del nacionalisme català en general definida pel Consolat i l'ambaixada al llarg d'aquelles primeres setmanes, es mantindria després de les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny de 1931 en les que ERC obtindria una gran victòria.¹³ Al marge dels èxits electorals que acompanyaven ERC en els primers mesos de la nova República i en els anys següents, els observadors italians, potser una mica desorientats per la rapidesa dels canvis succeïts, es farien con-

---

⁷ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), Telegramma, 14-IV-1931 (Consolato Barcellona); R. 15-IV-1931 (Consolato Barcellona).

⁸ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 22-IV-1931 (Ambasciata Madrid).

⁹ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 22-IV-1931 (Ambasciata Madrid).

¹⁰ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 9-V-1931; R., 18-IX-1931 (Consolato Barcellona).

¹¹ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 6-VI-1931 (Consolato Barcellona).

¹²ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 20-VI-1931 (Consolato Barcellona).

¹³ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 4-VII-1931 (Consolato Barcellona).

stant ressò d'una suposada opinió contrària a l'autonomia estesa entre gran part de la societat catalana i sempre contrariada pels fets reals.¹⁴

Tanmateix, ni Macià es sublevà, ni la Generalitat protagonitzaria cap acte de deslleialtat a la legalitat republicana fins a octubre de 1934. Tot i què els informes italians transmetessin una imatge d'un Estatut de Catalunya que el 14 d'abril de 1932 era qualificat per l'Ambaixador de Madrid com no «només [l'origen] d'una «regió autònoma» sinó un veritable Estat independent», la realitat restava molt allunyada.¹⁵

En aquest context de constant polèmica generat per la «qüestió catalana», es produiria el fallit cop d'Estat del general Sanjurjo l'agost de 1932 a Sevilla.¹⁶ Un fet que no faria res més que dinamitzar i impulsar les Corts Constituents a aprovar, el 15 de setembre de 1932, l'Estatut de Catalunya. Immediatament es convocaren eleccions al Parlament de Catalunya, que tot i les prediccions contràries del Consolat italià de Barcelona, foren guanyades novament per ERC per majoria absoluta.¹⁷ Així, un cop es conegueren els resultats, l'Ambaixada de Madrid iniciava un apartat específic per Catalunya en els seus informes enviats a Roma.¹⁸

D'aquesta manera, un cop s'hagué instaurat de manera oficial l'Estatut d'Autonomia, les preocupacions del Consolat envers l'evolució del catalanisme representat en gran mesura per ERC no feren res més que augmentar. Així, al llarg del 1933 les referències a Catalunya es centraran especialment en les tensions socials i intents revolucionaris anarquistes. Per altra banda, es continuava analitzant les posicions i contactes entre nacionalistes i autonomistes¹⁹ d'altres territoris com el País Basc o Galícia; moviments que els italians entenien com a imitacions del procés català.²⁰

Les contradiccions del catalanisme

Al marge de la dinàmica institucional estricta del nacionalisme català d'esquerres al poder (ERC), però també dels sectors conservadors de la Lliga Catalana, els informes de la diplomàcia italiana presentaren al seu govern a Roma els principals problemes i con-

---

¹⁴ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 13-VIII-1931 (Consolato Barcellona).

¹⁵ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 3 (1932), R., 14-IV-1932 (Ambasciata Madrid).

¹⁶ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 3 (1932), R., 20-VIII-1932 (Consolato Barcellona).

¹⁷ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 3 (1932), R., 12-XI-1932, Miscellanea, Lettere di Barcellona (Consolato Barcellona).

¹⁸ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 3 (1932), R., 26-XI-1932, Miscellanea, Lettere di Barcellona (Consolato Barcellona).

¹⁹ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, Questione particolare, busta n. 5 (1933), R., 7-VIII-1933 (Consolato Barcellona). Sobre Galeuzka veure J. L. De la Granja, *Nacionalismo y II República en el País Vasco*, Madrid, CIS, 1986, ps. 358-366.

²⁰ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 31-I-1933 (Ambasciata Madrid). Per aquesta qüestió veure A. Sallés & E. Ucelay-Da Cal, «L'analogia falsa: el nacionalisme basc davant de la República Catalana i la Generalitat provisional, abril-juliol 1931», in M. González Portilla, J. Maluquer de Motes & B. De Riquer (dirs.), *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1985, ps. 443-470.

tradiccions internes del catalanisme. Unes contradiccions que es centrarien bàsicament en: les relacions i pactes de «no agressió» entre la principal central sindical a Catalunya, l'anarcosindicalista CNT i el partit català governamental ERC, i les seves conseqüències en l'actuació policial envers la violència social. I, en segon terme, el separatisme «potenciat» – segons la interpretació italiana – pel nacionalisme conservador i els seus interessos industrials. Des de la visió de la diplomàcia italiana, el catalanisme tenia una extrema debilitat en els seus plantejaments. Per una banda, ERC necessitava del suport de la CNT per a qualsevol empresa autonomista o separatista, mentre que la dreta del nacionalisme català, la Lliga, no podia salvar la seva pròpia contradicció: allunyar-se d'Espanya però salvar el seu mercat interior. L'informe ho explicava amb una metàfora prou significativa:

Un equívoc que es manifesta sobretot a Catalunya, és que les mateixes persones que afavoreixen la tendència separatista des d'un punt de vista teòric i sentimental, estan alhora interessats en el manteniment de la unitat nacional [espanyola], perquè les indústries de Catalunya tenen una necessitat absoluta del mercat intern espanyol i de la protecció duanera. Veurem com solucionarà Catalunya el seu problema de la quadratura del cercle.²¹

Aquest comentari però, feia evident que la diplomàcia italiana no entenia la 'veritable' contradicció del nacionalisme català. És a dir, la seva naturalesa no separatista. I és que a diferència de moviments nacionalistes com l'irlandès (tot i el fallit procés autonomista anterior a 1916), el nacionalisme català es definirà al llarg del segle XX per aspirar a la consecució d'una autonomia per Catalunya i la federalització d'Espanya, situant el separatisme en un espai de marginalitat política.²² Una qüestió que, des de Roma si que situaven correctament alguns comentaristes feixistes com Nicola Pascazio:

Catalunya, és en tres quartes parts republicana i federalista, en la forma federalista sempre ha vist la solució de la seva autonomia. [...] El separatisme és teoritzat per un grup d'intransigents, capitanejat pel coronel Macià. En la seva substància, el mateix separatisme no és res més que la protesta del poble català contra l'uniformisme i el centralisme madrileny; però organitzant l'Estat en una federació, els cercles madrilenys creuen que el dinamisme català perdria el seu caràcter protestatari.²³

Tot i la certitud d'aquesta consideració, no era menys veritat, que el nacionalisme català de diferents tendències es movia en el context de la política internacional buscant

---

²¹ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 27-IV-1931 (Ambasciata Madrid). Un anàlisi molt semblant el feia el Consolat britànic de Barcelona el 12-I-1933 a *British Documents on Foreign Affairs*, part II, Series F, Europe 1919-1939, v. 26, Spain June 1931-June 1936, University Publications of America, 1993, p. 78.

²² Sobre l'impacte de la lluita independentista irlandesa a Catalunya veure J. C. Ferrer i Pont, *Nosaltres Sols: la revolta irlandesa a Catalunya*, Barcelona, PAM, 2007.

²³ N. Pascazio, *La rivoluzione di Spagna*, Roma, Nuova Europa, 1933, p. 338.

suports en institucions com els Congressos de Nacionalitats Europees o en diverses cancelleries d'Europa.²⁴

En segon terme, una qüestió no menor que importava als observadors italians en aquesta temàtica, fou la constant tasca de moderació i d'oposició de les autoritats catalanes a l'acció punitiva de la policia i dels governadors civils nomenats des de Madrid (especialment el de Barcelona).²⁵

La utilitat d'una Catalunya més lliure en la política exterior italiana

Era evident que en un moment en què la Itàlia feixista del *Duce* es proclamava potència mediterrània davant de França, no podia deixar passar per alt la importància geoestratègica de Catalunya (a la qual es vincularen les cobdiciades Illes Balears).²⁶ Així, juntament amb els interessos econòmics italians presents al territori català, els diplomàtics italians preguntaren a Roma en diverses ocasions quina havia de ser la seva actitud enfront d'una Catalunya que l'evolució política semblava conduir cada volta a cotes més altes d'autonomia. Alhora, i al marge de les possibilitats d'estendre-hi el feixisme, els representants italians també es preocuparien del que podríem anomenar política «exterior» de Catalunya en referència a possibles aliances militars amb França, a l'acció catalana a Andorra i als territoris dins de França de la Catalunya francesa i Occitània que compartien el mateix idioma o que utilitzaven parles de fàcil comprensió mútua.

En aquest sentit, només un dia després de la proclamació de la República Catalana el 1931, el cònsol Romanelli es preguntava quina seria l'actitud de les noves autoritats envers Itàlia.²⁷ Tot i que des del punt de vista italià era difícil concebre cap altre realitat més o menys estatal o autònoma dins d'Espanya, les demandes autonomistes catalanes començaven a suscitar l'interès italià en la mesura que podrien suposar la possibilitat de trobar un aliat en una zona de 'clara' influència francesa.²⁸ Sobre aquesta qüestió el cònsol Romanelli escrivia:

És cert que en relació envers Itàlia [...] l'afermar-se una major individualitat catalana també podria beneficiar-nos. I de fet és de preveure que el Govern de Madrid, el més masònic que hi ha hagut a Espanya per múltiples raons restarà totalment a les mans de França. Catalunya per això, una mica per contraposició, una mica per desconfiança envers la seva veïna [França] tindria tot l'interès a orientar-se cap a nosaltres, i per nosaltres l'aconseguir la simpatia

---

²⁴ X. M. Núñez-Seixas, *Internacionalitzar Catalunya. El catalanismo político, la Sociedad de Naciones y la cuestión de las minorías nacionales (1914-1936)*, llibre inèdit que serà publicat properament per la Fundació Ramon Trias Fargas. Dec la possibilitat de consultar-lo al mateix autor.

²⁵ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 17-VI-1931 (Ambasciata Madrid); busta n. 3 (1932), Miscellanea, Lettere di Barcellona, R., 20-II-1932 (Consolato Barcellona).

²⁶ C. Bernieri, *Mussolini a la conquesta de las Baleares*, Barcelona, Tierra y Libertad, 1937.

²⁷ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 15-IV-1931 (Consolato Barcellona).

²⁸ Per a l'opció d'una aliança entre França i Itàlia a partir de 1935 veure R. Festorazzi, *Laval-Mussolini. L'impossibile asse. La storia dello statista francese che volle l'intesa con l'Italia*, Milano, Mursia, 2003.

de Catalunya significaria guanyar la simpatia de la regió on tenen la seu els nostres majors interessos comercials i industrials, de la regió que influencia quasi tot el litoral mediterrani espanyol.²⁹

Una visió italiana molt marcada pel que feia referència a la influència de França envers Catalunya i Espanya. Una França, que a diferència de la diplomàcia italiana destinada a Barcelona tenia un coneixement molt més profund de la realitat catalana.³⁰

Així, després d'aquesta primera observació del cònsol de Barcelona, no seguida de cap resposta de l'ambaixador de Madrid, haurem d'esperar un any per a tornar a trobar una referència semblant. Seria en la celebració del primer aniversari de la proclamació de la II República Espanyola, en què el President català i el vice-cònsol italià creuarien unes breus paraules en què s'expressaria la voluntat d'estreñer les relacions catalano-italianes. Un canvi d'actitud de les autoritats catalanes que portava el cònsol a tornar a preguntar a Roma sobre quina havia de ser la seva posició:

Aquí convé preguntar-se amb quins ulls hem de mirar aquesta propera eventualitat d'una Catalunya notablement autònoma i amb tendència més aviat a augmentar que no reduir la seva autonomia? A mi em sembla, amb ulls benevolts, que per múltiples raons fàcils de deduir per poc que es comprobi la història i la geografia l'eventualitat no pot fer res més que convindre als nostres interessos immediats siguin polítics com econòmics.³¹

Aquesta mateixa pregunta es tornaria a formular el febrer de 1933 com a resultat de la visita de l'ambaixador italià de Madrid, Raffaele Guariglia, a Barcelona. En motiu d'aquell viatge Guariglia enviaria un extens i interessant informe a Roma en el què explicava una sèrie d'impressions i converses mantingudes amb membres de la societat catalana.³² Guariglia afirmava que calia esborrar, en part, la imatge d'una Barcelona i Catalunya en constant violència social, fàcilment solucionable amb una millora de l'organització de la policia. Relacionat amb aquesta última consideració i amb la visió catalana del feixisme italià, l'ambaixador escrivia:

per això, en cap part d'Espanya com a Barcelona, on els interessos de la vida econòmica industrial i financera son superiors a la resta del país, la gent de bon sentit mira el Feixisme i al seu Duce amb ardent simpatia i com l'única esperança.

I afegia encara sobre les possibilitats del feixisme a Catalunya en contrast amb Madrid:

---

²⁹ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 2 (1931), R., 17-IV-1931 (Consolato Barcellona).

³⁰ La documentació francesa sobre el nacionalisme català és molt rica i es diferencia dels simples informes consulars. Per exemple, veure els fons del Centre des Archives Diplomatiques de Nantes du Ministère des Affaires Étrangères (ADN), Ambassade du Madrid, Série C, n. 139, Question Catalane; Consulat du Barcelona, Série B, n. 1, Regionalisme 1919-1930.

³¹ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 3 (1932), Miscellanea, Lettere di Barcellona, R., 23-IV-1932 (Consolato Barcellona).

³² ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 5-II-1933 (Ambasciata Madrid).

I també només a Barcelona on el desenvolupament del comerç i dels contactes internacionals ha difós una mentalitat més moderna, es pot comprendre el veritable Feixisme amb els seus postulats i les seves realitzacions econòmiques i socials, no el Feixisme de la manera que tendeixen alguns ambients de Madrid que sembla que estan aturats a la mentalitat dels reaccionaris del '48.

Seguint amb l'informe, Guariglia situava la importància relativa (pel pas del temps) del líder del nacionalisme català conservador, Francesc Cambó, dins d'uns que no semblaven capaços d'enderrocar la figura quasi 'mítica' de Macià, autèntic símbol de l'autonomia. Per a continuar afegint després d'afirmar que l'Estatut no semblava encaminar-se cap a una separació catalana d'Espanya, una nova referència als interessos italians en clau futurible:

En qualsevol cas, vist que Catalunya és la part d'Espanya que és més propera a Itàlia històricament, políticament, economicament, i a on, com he dit, es podran constituir més ràpid notables corrents de simpatia envers el Feixisme, em sembla que a nosaltres ens convé cultivar de manera especial l'amistat d'aquesta regió, prescindint dels efectes que podrà tenir sobre la seva vida política l'aplicació de l'Estatut i ajudant moralment, en la mesura que sigui possible, qualsevol sector local que es mostri capaç d'assegurar de manera duradera la tranquil·litat i l'ordre social. I això en l'interès també de les nostres indústries establertes a Catalunya i del comerç les possibilitats de desenvolupament dels quals em semblen molt notables.³³

Tanmateix, Guariglia no contemplava la impossibilitat de la introducció del feixisme a Catalunya, si més no en algun dels partits centrals de la política catalana. I és que entre 1931 i 1936, tant l'esquerra (ERC) com la dreta (Lliga) del nacionalisme català no separatista, utilitzaria l'apel·latiu de *feixista* com acusació per a criticar l'adversari. Així, per uns ERC era el partit que dominava totes les institucions catalanes gràcies a una política demagògica i violenta a l'estil feixista, i pels altres, la Lliga era una força reaccionària que acabaria portant a Catalunya, juntament amb els seus aliats espanyols, un règim a l'estil del de Mussolini.

Per altra banda, els interessos italians a Catalunya en el període 1931-1936 també es veieren afectats pels moviments de la diplomàcia francesa. Creien els italians, que si Espanya es decantava de nou i clarament cap a una influència francesa (després de no renovar el Tractat hispano-italià de 1926), Catalunya podia suposar un contrapunt a aquest influx gal.³⁴ Així, tot allò que relacioni quelcom de català amb França i la seva política internacional, preocuparà sobre manera a la diplomàcia italiana. Pel que fa referència a d'Andorra, els diversos conflictes existents en aquell petit copríncipat dels Pirineus de cultura i llengua catalana (del qual n'eren coprínceps el president de la República francesa i el bisbe català de la Seu d'Urgell), suscitarà l'interès italià durant el pe-

---

³³ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 5-II-1933 (Ambasciata Madrid).

³⁴ J. Coverdale, *I fascisti italiani alla guerra di Spagna*, Roma, Laterza, 1977.

riode 1933-1934.³⁵ Així, es farà un seguiment dels conflictes obrers i polítics derivats de l'explotació hidroelèctrica dels salts d'aigua que provocaren l'ocupació francesa l'agost de 1933, de les eleccions andorranes de setembre d'aquell any, alhora que vinculat amb aquesta preocupació, s'analitzaran la influència catalana a Andorra.³⁶

En segon lloc, de manera anecdòtica que real, els informes italians mostraran una certa preocupació envers algunes manifestacions puntuals del catalanisme. Primerament es podran trobar certes referències a diverses manifestacions de solidaritat de part de la població de la Catalunya francesa (al departament francès dels Pirineus Orientals), que preocuparan per la possible extensió de les demandes catalanistes a França. Alhora també es ressenyaria, encara que sense donar-li excessiva importància, el moviment cultural occitanista.³⁷ Elements que també preocupaven molt més directament a les autoritats franceses que no volien sentir a parlar de l'extensió del catalanisme al seu territori ni a Andorra.³⁸ Unes preocupacions però que el Consolat francès de Barcelona dissipà al llarg dels trenta, contrariant l'anàlisi italià, en diverses entrevistes secretes mantingudes amb el President Macià i d'altres membres d'ERC que garantitzaren la inexistència d'apetències catalanes al territori francès.³⁹

En darrer lloc, i potser el més important referent a les accions de política 'exterior' de Catalunya, cal fer referència a diferents informes de la segona meitat de 1933 de l'ambaixada italiana de Madrid, en què s'anunciava un pacte secret entre el govern autònom de Barcelona i l'estat major de l'Exercit francès (no confirmat per la documentació francesa) per a permetre, en cas de guerra, el pas de tropes franceses per territori català per a actuar a les Illes Balears.⁴⁰ Una preocupació italiana que es mantindria fins a la fi de la Guerra Civil.

---

³⁵ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 3-VIII-1933 (Ambasciata Parigi).

³⁶ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 12, 13, 18 i 28 de juny de 1934 (Consolato Barcellona). A. González i Vilalta, *La nació imaginada els fonaments dels Països Catalans (1931-1939)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2006, ps. 235-255. Per una visió general i resumida del pancatalanisme veure A. González i Vilalta, *The Catalan Countries Project (1931-1939)*, Barcelona, Working Papers n. 252, ICPS, 2006.

³⁷ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 21-IV-1933 (Consolato Barcellona). Sobre l'occitanisme veure A. Rafanell, *La il·lusió occitana*, Barcelona, Quaderns Crema, 2007.

³⁸ Aquesta qüestió serà constant a la documentació de la Viguerie Française en Andorre del període 1931-1936, o la documentació del Consolat francès de Barcelona i de l'Ambaixada francesa de Madrid, als Archives Diplomatiques de Nantes del Ministère des Affaires Étrangères (ADN). Veure com a introducció, Y. Denéchère, *La politique espagnole de la France de 1931 à 1936*, ps. 136-137.

³⁹ ADN, Ambassade du Madrid, Europe n. 981, 28-XI-1932, «Entretien avec V. Gassol»; Europe n. 431, 25-III-1933, «Secret. Entretiens avec M. Macia».

⁴⁰ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 5 (1933), R., 27 VI-1933 i 12-XII-1933 (Regio Ministero della Guerra. Ufficio Coordinamento). R. Guariglia, *La diplomatie difficile. Mémoires 1922-1946*, Paris, Librairie Plon, 1955, ps. 53-54.

L'augment de l'interès diplomàtic italià i la possibilitat feixista a Catalunya (1933-1934)

Aquest progressiu i creixent interès per Catalunya tindrà en els anys 1933-1934 una especial importància. I la tindrà coincidint amb l'inici de la política 'd'exportació' internacional del feixisme propugnada per Mussolini a partir de 1933, trencant la concepció de l'excepcionalitat italiana.⁴¹ Durant aquell període les conflictives relacions entre el govern autònom de Catalunya i el govern republicà espanyol al voltant de diferents conflictes d'atribucions competencials, mereixeran una destacadíssima 'cobertura' dels diplomàtics italians. A més, serà llavors quan es produiran certs contactes amb elements destacats del separatisme català institucional.

D'aquesta manera el 1934 començaria amb una confrontació entre el govern catalanista i d'esquerres de Barcelona i el de centre-dreta espanyol a Madrid com a expressió de la pugna dreta-esquerra a nivell espanyol.⁴² A partir de juny de 1934, en el moment de màxima tensió entre els governs de autònom i central, el Ministeri d'Afers Exteriors italià començarà a difondre a les seves principals legacions europees els informes del Consolat de Barcelona sobre aquesta qüestió. Per exemple els informes del 13 i 14 de juny eren enviats des de la capital italiana a les ambaixades de París, Londres, Berlín, Varsòvia, Moscou i Brussel·les.⁴³ Continuarien els informes de la «qüestió catalana» com el del 28 de juny o el del 6 de juliol que es feia ressò d'algunes informacions periòdiques de Madrid que afirmaven la voluntat italiana d'afavorir una Barcelona internacionalitzada en una futura Catalunya independent.⁴⁴ Aquesta visió certament *catastrofista*, es veuria reforçada per un anàlisi amb més profunditat de l'evolució de la «qüestió catalana» al llarg dels primers quatre anys republicans en què es conclouia que la República no podia sobreviure sense el suport de Catalunya, però tampoc amb la constant desestabilització que hi generava. Un interessantíssim informe que tocava tots els punts anteriorment citats, alhora que els contactes establerts entre la diplomàcia italiana i certs sectors del catalanisme, que a continuació veurem, i que impulsava a l'ambaixador Guariglia a concloure:

si un dia sota la pressió d'esdeveniments inevitables i, malgrat els nostres eventuais desitjos en contra, Espanya arribés, no dic a la separació completa de les seves regions, però si a una forma de federalisme, nosaltres haurem per força i amb cert avantatge, de pensar en desenvolupar molt la nostra relació política amb Catalunya. [...] No oblidem que el problema català des de fa dos anys s'ha agravat i complicat, i que això podria un dia constituir no només el major problema intern d'una Espanya republicana, [...] però tenir alguna conse-

---

⁴¹ P. Milza i S. Bernstein, *Storia del fascismo*, Milno, BUR, 2004, ps. 377-382.

⁴² E. Ucelay-Da Cal, *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, Barcelona, La Magrana, 1982, ps. 157-221.

⁴³ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), 26-VI-1934 (Ministero degli Affari Esteri).

⁴⁴ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 6-VII-1934 (Ambasciata Madrid).

quència internacional més interessant per a nosaltres que no la separació d'Irlanda d'Anglaterra.⁴⁵

Una possibilitat que impulsà les autoritats italianes a preocupar-se constantment davant la possibilitat de la preparació, per part catalana, d'una acció armada separatista.⁴⁶

Per altra banda, i de manera complementària des de l'any 1933 les autoritats diplomàtiques italianes de Barcelona començarien a interessar-se per l'evolució dels 'Escamots' (forces de xoc d'ERC) com a possibles futurs feixistes. La milícia separatista de les Joventuts d'Esquerra Republicana d'Estat Català (JEREC), en les seves més que polèmiques accions violentes contra els adversaris polítics, despertava un cert interès per les constants apel·lacions crítiques que les identificaven amb el model de l'esquadrisme feixista italià.⁴⁷ Mesos després de la primera referència, el 25 d'octubre de 1933, el Consolat de Barcelona remetia un informe dedicat exclusivament a les JEREC i als 'Escamots', enviat a Geisser Celesia responsable d'assumptes de l'Ambaixada a Madrid. Analitzant la trajectòria de JEREC, estructura interna i els seus diversos sectors, el cònsol Alessandro Probizer desgranava els trets més interessants per a l'acció exterior del feixisme italià: la base jeràrquica amb un indubtable caràcter militar, alhora que una considerable xifra de membres preparats i armats. Elements que feien que valorant totes aquestes circumstàncies subratllés dos aspectes fonamentals: «en realitat es tracta d'una milícia de partit que tutela els interessos del partit del Senyor Macià.» I encara més important per a la diplomàcia italiana, era constatar que els 'Escamots' ja tenien fonts de finançament pròpies a diferència d'altres potencials grups feixistes europeus (com per exemple els *ustasha* croats) als quals Itàlia subvencionava, ja que els fons econòmics provenien d'ERC i indirectament del govern català.⁴⁸

Aquesta última qüestió, de gran importància per al Consolat, suposava un gran avantatge de les JEREC. Ja que la progressiva influència de la Itàlia feixista a Catalunya no necessitaria d'una dotació econòmica, sinó que hauria de centrar-se en l'aspecte purament ideològic i en qüestions organitzatives, propagandístiques i culturals. Un interès italià que no desapareixeria, tot i la dissolució dels 'Escamots' a finals de 1933, compensada amb la influència cada cop més gran d'aquests sectors dins del govern català. Concretament, els principals líders separatistes el Dr. Josep Dencàs i Miquel Badia a-

---

⁴⁵ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 24-VII-1934 (Ambasciata Madrid).

⁴⁶ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R. 20-VIII-1934 (Ministero degli Affari Esteri).

⁴⁷ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 31-III-1933 (Consolato Barcellona). Per a la polèmica que es derivaria de les acusacions de feixistes a les JEREC veure J. B. Culla, *El catalanisme d'esquerra (1938-1936)*. Barcelona, Curial, 1977, p. 111-210. Per a les JEREC E. Ucelay-Da Cal, *Los «malos de la película»: las Joventuts d'Esquerra Republicana y la problemática de «un fascismo catalán»*, *Ayer* 59 (2005): 3, pp. 147-172. M. D. Ivern i Salvà, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)/2*, Barcelona, PAM, 1989, ps. 301-336. Per al conjunt de les organitzacions polítiques catalanes veure I. Molas, *Diccionari dels partits polítics de Catalunya, segle XX*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2000.

⁴⁸ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 4 (1933), R., 25-X-1933 (Consolato Barcellona).

consequirien els càrrecs de Conseller d'Interior i Comissari d'Ordre Públic del govern català.⁴⁹

Producte d'aquest interès per l'evolució política de les JEREC, i més particularment del seu líder i Conseller d'Interior, Dr. Dencàs, es produí una entrevista entre aquest i el Vice-cònsol italià de Barcelona. L'entrevista, no prevista amb antelació, es produí de manera accidental derivada de la detenció d'un súbdit italià i de l'intercanvi de diverses cartes entre el Consolat i el Conseller català.⁵⁰ Com a conseqüència dels reiterats comentaris de respecte al feixisme de la carta de Dencàs, i d'altres informacions de la diplomàcia italiana al voltant de la seva suposada proximitat al *fascio*, el Vice-cònsol hi mantindria una reunió, que enviaria transcrita al Cònsol Probizer:

El Dr. Dencàs primer ha parlat de la seva entusiàstica admiració per l'ètica del Feixisme de la qual espera un dia aplicar els principals punts a Catalunya, tot i confessar que per molt temps no podrà pronunciar ni el seu nom que faria perdre a ERC el favor popular. Nosaltres els d'ERC – ha dit – ens hem trobat amb la necessitat de forjar un poble contrari per natura no només a la guerra sinó que també a qualsevol forma de disciplina [...] em aprofitat els dos arguments que políticament podien donar èxits, el sentiment nacionalista dels catalans «i aquell dit democràtic.» ERC avui ha aconseguit allò que volia, el poder, i no mira en absolut cap a l'extrema esquerra.

Unes paraules de Dencàs que responien a la necessitat imperiosa del separatisme i nacionalisme català d'escollir una posició esquerrana davant del conservadurisme de la monarquia borbònica dominant anterior a 1931.⁵¹ Seguia Dencàs afirmant que calia treballar per afavorir un acostament entre Catalunya i Itàlia:

Itàlia pot mirar, ha de mirar amb interès el desvetllament català. I sense sentimentalismes que, en política exterior no serveixen, únicament per egoisme nacional d'altra banda perfectament justificat. Catalunya torna a la seva història, a les seves tradicions, a la seva civilització; civilització essencialment romana. Les nostres llengües tenen major nombre de paraules similars que no l'espanyola. Espanya ha sigut, i serà sempre apàtica, sarraïna, vassalla. Espanya encara és avui un feu francès.

La referència indirecta a la importància geogràfica de Catalunya en un futur conflicte mediterrani entre França i Itàlia, que més endavant explicitaria, seria un argument ben utilitzat per Dencàs per a refermar la utilitat de la col·laboració amb el separatisme català. Un separatisme que, segons Dencàs, no podia concebre cap acord amb el veí gal per la 'mutilació' de les comarques catalanes del nord (el 1659 amb el Tractat dels Pirineus franco-espanyol). I encara afegia arguments ja decididament d'aliança:

---

⁴⁹ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 11-VI-1934 (Consolato Barcellona). La Cal equiparar la figura del Conseller del govern autònom català a la de Ministre.

⁵⁰ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 9-VII-1934 (Consolato Barcellona).

⁵¹ E. Ucelay-Da Cal, *The Shadow of a Doubt: Fascist and Communist Alternatives in Catalan Separatism, 1919-1939*, Barcelona, BCN. Political Science Debates. Institut de Ciències Polítiques i Socials, n. 2, 2003, ps. 123-191.

No podria fer bon joc a Itàlia l'amistat catalana, l'hospitalitat de les nostres costes, òptima base per als submarins? El Govern Italià ha de valorar el profit que s'en pot derivar d'un Estat unitari espanyol, fatalment sotmés a França, i una Catalunya independent, forta i sincerament amiga.

Una tasca d'acostament mutu per a la qual era imprescindible la voluntat d'ambdues parts. Així, si al seu torn Dencàs afirmava estar enquadrant la joventut catalana «disciplinant-la, militaritzant-la sense que se n'adonin», dins dels «'Escamots', esquadres d'acció de pura essència Feixista», el govern italià havia de començar a crear un corrent d'interès per les coses de Catalunya. Un interès que s'hauria de suscitar paulatinament i que podria començar amb l'intercanvi de visites turístiques entre els dos països o l'enviament periòdic de destacats intel·lectuals feixistes coneixedors de la realitat catalana a Barcelona.⁵² Després de transmetre l'entrevista mantinguda amb Dencàs a l'ambaixador a Madrid, aquest responia al Consolat sobre la posició a adoptar davant el cap de les JEREC. Guariglia demanava al cònsol barceloní que procedís a un acostament personal cap a Dencàs mostrant les seves simpaties envers les manifestacions del líder separatista, però sense comprometre's a res.⁵³

Fins i tot insistint en està qüestió, el 24 de juliol de 1934 Guariglia enviava un informe a Mussolini, titulat «Situació política a Espanya i qüestió de Catalunya». Un informe en què Guariglia subratllava la necessitat de seguir de manera especial el desenvolupament del conflicte entre la Catalunya autònoma i el govern republicà per si de cas l'*status quo* territorial espanyol patia alguna modificació:

no hi ha dubte [...] que el problema català mereix atenció per la nostra part, no solament en la seva relació amb l'existència i la consistència política de l'Estat espanyol, sinó també amb la seva possible evolució de sempre major autonomia. Si és veritat que nosaltres desitgem una Espanya forta, però només fins al punt en el qual, sense constituir un destorb en la política de la Mediterrània, pugui tenir una major independència de la seva política d'enfront de França, la separació sempre més gran de Catalunya de la resta d'Espanya, no concorda amb el nostre desig. [...] Que molts ambients polítics catalans senten la necessitat de l'amistat d'Itàlia i la busquin, ho proven no només les declaracions fetes recentment del Conseller de la Generalitat, Senyor Dencàs, sinó també la postura dels partits catalans d'esquerra envers nosaltres, malgrat les seves manifestacions antifeixistes d'ús intern. Dos diputats de la 'esquerra' catalana, van venir fa temps a l'Ambaixada per demanar-me explícitament que despertés a Itàlia majors simpaties cap a la causa catalana, fent-me declaracions no diferents d'aquelles del Senyor Dencàs i assegurant-me que únicament a una Catalunya autònoma i no a una Espanya centralista, Itàlia podia trobar la comprensió de la seva política mediterrània.⁵⁴

Tanmateix, tot i que l'entrevista Dencàs-Majoroni i els informes posteriors son una prova irrefutable dels contactes establerts entre una part del nacionalisme i separatisme ca-

---

⁵²ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 9-VII-1934 (Consolato Barcellona).

⁵³ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 16-VII-1934 (Ambasciata Madrid).

⁵⁴ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 24-VII-1934 (Ambasciata Madrid).

talà i la Itàlia feixista, no és menys evident que no fructificaren en res de concret. Tanmateix, si que es pot afirmar que aquesta relació fou més aprofundida que no pas alguns intents d'entrar en contacte amb l'Alemanya nazi, i que només el decantament italià cap a opcions feixistes espanyoles i el desenllaç dels fets del 6 d'octubre de 1934 a Catalunya trencaren aquesta temptativa.⁵⁵

Posteriorment al 1934, després del fracàs del moviment del 6 d'octubre en què el President de Catalunya i líder d'una ERC aliada dels socialistes i les esquerres espanyoles contraries als executius de centre-dreta republicans, proclamà l'Estat Català dins de la República Federal Espanyola presionat pels sectors de les JEREC, la diplomàcia italiana abandonaria qualsevol contacte amb els sectors separatistes catalans. La mala preparació del moviment d'octubre, l'empresonament del govern català i la suspensió de l'Estatut d'Autonomia el gener de 1935 foren analitzats pel cos diplomàtic italià com el fracàs del nacionalisme-separatisme català que ja no suposaria una alternativa d'aliança per a la Itàlia de Mussolini.⁵⁶

Tot i això, aquests no eren els únics contactes existents entre el nacionalisme català i la Itàlia feixista. Per una banda, a partir de 1934, el Consolat italià de Barcelona intentaria introduir propaganda feixista a una premsa catalana (que creia hostil a Itàlia) amb un èxit més aviat migrat.⁵⁷ Alhora que reforçaria les subvencions als centres italians de la capital catalana intentant potenciar la influència feixista a Catalunya. Fet, aquest darrer, que provocaria reaccions contraries per part d'alguns sectors de la mateixa diplomàcia italiana. Així, a principis de 1936 el nou ambaixador italià a Madrid, Orazio Pedrazi, criticava l'esforç realitzat a Barcelona en detriment de la capital espanyola, actitud que havia provocat reaccions adverses a Madrid per ser una:

Actitud no simpàtica pel que fa a la unitat nacional espanyola, valorant-se com si nosaltres ja donéssim per descomptada l'eventualitat d'una Catalunya independent dirigint sobre ella els nostres esforços de propaganda cultural.⁵⁸

Per altra banda, a partir de 1933 s'intentarien establir algunes organitzacions d'amistat italo-catalana. A partir de destacats membres de la comunitat italiana de Barcelona, del *Fascio Luigi Avversari* local i del Consolat, en contacte amb sectors del catalani-

---

⁵⁵ X. M. Núñez Seixas, *Nacionalismos periféricos y fascismo: Acerca de un memorandum catalanista a la Alemania nazi (1936)*, Historia Contemporánea, n. 7, 1992, ps. 311-333. La diplomàcia francesa constata d'altres intents de contacte entre elements d'Estat Català amb l'Alemanya nazi el 1935, ADN, Ambassade du Madrid, Série C, n. 133, Europe n. 37, Ambassade n. 72, 8-IV-1935, l'Estat Català et l'Allemagne.

⁵⁶ ASMAE, R. P., Spagna, 1930-1945, busta n. 6 (1934), R., 13-X-1934 (Consolato Barcellona). L'octubre de 1935 es feu cas omis de la informació arribada al Consolat sobre la creació d'un possible partit nacionalista català i feixista, el Moviment Nacionalista Totalitari que tingué per òrgan la revista *Ferms*, International Institute of Social History (IISH), Amsterdam, Fons CNT-FAI, p. 29, A5-A6, 24-X-1935 (jo ho he consultat a partir de la copia microfilmada de l'arxiu de la FAI a Castelló de la Plana).

⁵⁷ Archivio Centrale dello Stato (ACS), MCP, busta n. 204, Rapporto della Ambasciata di Madrid, 8-II-1935. IISH, Fons CNT-FAI, p. 35, A1-A2, Informes sobre la premsa catalana sense data; p. 29, A5-A6, informe sobre la premsa catalana de març de 1936.

⁵⁸ ACS, MCP, busta n. 204, Rapporto Della Ambasciata di Madrid, 16-I-1936.

sme conservador, concretament amb l'influent diputat de la Lliga Catalana a Madrid, Joan Estelrich, es volgué potenciar un Centre d'Intercanvi cultural italo-català. Un centre que hauria de comptar amb presència de membres del catalanisme conservador i de la colònia italiana.⁵⁹ Aquest projecte que comptava amb un Estelrich amb estrets contactes a Itàlia (havia participat al Convegno Volta), no tiraria endavant. En canvi sí que ho faria el 1936, ara ja en clau espanyola, constituint-se una Societat d'Amics d'Itàlia, això sí, amb seu a Barcelona i amb integrants destacats del nacionalisme conservador, clara resposta a l'equivalent *Amigos de la URSS* creat a Madrid.⁶⁰

En darrer lloc, i no vinculat estrictament al nacionalisme català, però sí a una concepció políticament individual de Catalunya, el 1934 s'estigué a punt de crear una secció catalana de les CAUR (els Comitès d'Acció per a la Universalitat de Roma). Així, en el moment de fundar-se la secció espanyola d'aquesta organització feixista internacional, el seu principal impulsor, Eugenio Coselschi iniciaria converses amb el monàrquic i no catalanista, Josep Bertran Güell amb la intenció de crear la secció catalana.⁶¹ Tot i que el projecte, que necessitava l'aprovació del Cònsol de Barcelona i de l'Ambaixador de Madrid finalment no s'aprovés, era prou significatiu del rol cada cop més independent amb els que els italians miraven Catalunya. Una circumstància que d'haver-se produït hauria situat Catalunya com a única nació sense Estat amb representació pròpia en les organitzacions internacionals del feixisme i del comunisme, un cop el 1939 fou acceptat com a membre del Komintern el Partit Socialista Unificat de Catalunya.

La Guerra Civil espanyola o com evitar qualsevol intent separatista català (1936-1939)

Una vegada el juliol de 1936 esclatà la Guerra Civil Espanyola, Itàlia es convertiria en el principal aliat de les forces sublevades contra el govern de la República. Des d'aquesta destacada posició, la diplomàcia italiana intentaria per tots els mitjans acabar amb la influència política del nacionalisme català a Espanya.⁶² Hi ho faria en dues direccions: intentant influir en els franquistes per a què expulsessin de les seves files a tots els catalanistes conservadors que s'havien situat al bàndol sublevat des de l'inici de la guerra. Per a Itàlia, la construcció d'una nova Espanya «feixista» sota el lideratge del general Francisco Franco, havia de comportar l'eliminació del «càncer» que significaven el nacionalisme català (i basc).⁶³ Per tant, per Itàlia, no eren de fiar ni els sectors ca-

---

⁵⁹ Arxiu Joan Estelrich, Correspondència, 3-III-1933.

⁶⁰ «Un manifiesto», *El Noticiero*, Barcelona, 4-II-1936.

⁶¹ ACS, Ministero della Cultura Popolare, busta n. 203. Informe fechado el 4-VI-1934. Per a les CAUR en general, veure M. Cuzzi, *I CAUR. La Internazionale delle Camicie Nere 1933-1939*, Milán, Mursia, 2005 i del mateix autor, *Antieuropa. Il fascismo universale di Mussolini*, Milà, MB, 2006.

⁶² Veure A. González i Vilalta, *Rumores de independencia, peticiones de mediación y contactos internacionales del catalanismo según la diplomacia italiana (1936-1938)*, Madrid, Congreso Internacional de la Guerra Civil Española, novembre 2006.

⁶³ ASMAE, R.P., 1931-1945, Spagna e vari stati, busta n. 32 (1938).

talanistes liderats pel financer Cambó, que donarien suport moral, propagandístic i econòmic a la causa franquista. I no ho eren perquè els adjudicaven unes intencions polítiques tendents a la disgregació territorial espanyola. Per aquesta raó, en un informe italià lliurat a Franco el 1938 es recomanava anorrear per complet la Lliga Catalana, alhora que expulsar dels cercles del poder i d'influència en el nou règim franquista a tots els seus membres. Una necessitat imperiosa, segons opinaven els italians, perquè sinó no seria possible la realització del procés de renacionalització espanyola, i de construcció d'una Espanya nova sota el principi de l'Estat-Nació uniformitzat i feixista, des del punt de vista de la geopolítica feixista italiana. És a dir, creant un nou Estat feixista al sud del Mediterrani que sota la influència italiana suposés un canvi en l'escenari de la política europea. Dificultant, o com a mínim aquesta era la intenció italiana, el normal funcionament de les comunicacions de l'Àfrica del Nord Francesa amb la seva metròpoli. Tot i el seguiment d'aquesta política, el règim feixista italià, no trencaria tots els lligams amb aquests sectors conservadors del nacionalisme català que en gran part restaven exiliats a Itàlia.⁶⁴ Així, amb permís i suport italià i sota l'impuls de l'antic agregat de propaganda del Consolat italià de Barcelona i dels cercles al voltant de Cambó, el novembre de 1936 s'iniciaven a Roma les emissions favorables als franquistes de Ràdio Veritat, realitzades en català majoritàriament i, en menor mesura, en espanyol.⁶⁵

En segon lloc, i a partir de la premissa italiana que pretenia construir una Espanya feixista sense cap modificació territorial, sinó era per incorporar alguna de les Illes Balears a Itàlia, el nacionalisme català d'esquerres fidel a la República encara era més perillós que el conservador. Precisament en aquesta qüestió de les Illes Balears, i provocant la preocupació britànica, l'esforç militar italià fou clau per a evitar la conquesta de l'illa de Mallorca l'agost de 1936 per part de les milícies sota el comandament del govern català.⁶⁶

És a dir, que qualsevol iniciativa del govern autònom català que encara sobrevivia dins del territori controlat per la República, en què es busqués una sortida individual del conflicte que suposés la consecució de la independència o el manteniment de l'autonomia, seria seguida amb molta atenció per la diplomàcia italiana. Des de Roma, no es contemplava l'aparició de petits nous estats com Catalunya o el País Basc influen-

---

⁶⁴ R. Doll-Petit, *Els «Catalans de Gènova»: història de l'èxode i l'adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*, Barcelona, PAM, 2000, ps. 185-205.

⁶⁵ B. de Riquer, *L'últim Cambó (1936-1947)*, Vic, Eumo Editorial, 1996, ps. 144-156.

⁶⁶ A. Eden, *Memorias, I, 1923-1938*, Barcelona, Editorial Moguer, 1962, ps. 530, 532-533, 552, 563; J. Massot i Muntaner, *El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936*, Barcelona, PAM, 1987, ps. 249-264. Del mateix autor, *Vida i miracles del «Conde Rossi». Mallorca, agost-desembre 1936. Màlaga, gener-febrer 1937*, Barcelona, PAM, 1988.

ciables per França, Gran Bretanya o la Unió Soviètica.⁶⁷ I més quan la política franco-britànica de no intervenció fou interpretada per Itàlia com un símbol de debilitat.⁶⁸

Una Catalunya que durant la segona meitat del 1936 actuaria quasi bé com un Estat independent a causa del col·lapse de la República, i que restaria sota el control successiu dels anarquistes i posteriorment dels comunistes dirigits des de Moscou. Per tant, una Catalunya que en res podia beneficiar a la política exterior italiana, i que en cas d'acomplir-se alguns dels constants rumors que circulaven per Europa, no faria res més que dificultar els plans de futur feixistes. Així, durant els primers mesos de la Guerra Civil, la diplomàcia italiana no deixaria de recollir testimonis que anunciaven la immediata proclamació de la independència de Catalunya sota la protecció franco-britànica.⁶⁹ Una preocupació que no es circumscriuria a la diplomàcia italiana, sinó que també afectaria l'Alemanya hitleriana aliada de l'Espanya franquista. En aquest sentit, des de Berlín tampoc es podia veure amb bons ulls una Catalunya que debilités el projecte franquista en favor de França. Així, el 2 de setembre de 1936 l'Ambaixada italiana de París enviava a diferents legacions diplomàtiques, entre les quals el Consolat de Barcelona, una nota en la què feia evident la preocupació de l'ambaixador alemany a la capital francesa en aquest sentit.⁷⁰ Una possibilitat que era reiterada el 2 d'octubre per l'ambaixador italià a Berlín afirmant que les autoritats alemanyes contemplaven com a inevitable la creació a «Catalunya d'un estat *cuscinetto*» per a «salvaguardar les seves comunicacions [franceses] amb l'Àfrica.»⁷¹ Encara més significatives eren les declaracions del Ministre d'Exteriors italià, Galeazzo Ciano, recollides per la diplomàcia britànica a Turquia, en què afirmava que «una República Catalana independent canviaria l'*status quo* del Mediterrani».⁷² Una visió nazifeixista que es refermava de manera definitiva el 21 d'octubre de 1936, en la reunió que els ministres d'exteriors dels dos estats, Konstantin Von Neurath i Ciano, mantindrien a Berlín i en la què acordarien una «acció comuna» que hauria «d'impedir la creació i consolidació d'un Estat Català.»⁷³ Alhora un més després, el 28 de novembre de 1936, a Burgos la capital provisional del poder franquista es signava un acord secret entre Franco i Mussolini en el què la Itàlia feixista es comprometia a ajudar

---

⁶⁷ J. Avilés Farré, *França i el nacionalisme català als inicis de la Guerra Civil*, Barcelona, L'Avenç, n. 23, març 1998, ps. 16-20. J. Casanovas i Prat, *La Catalunya de Mr. King: el consolat britànic de Barcelona durant la Guerra Civil 1936-1939*, Barcelona, Perspectiva Social, n. 35, 1994, ps. 43-61.

⁶⁸ E. Colloti, *Fascismo e politica di potenza. Politica estera 1922-1939*, Milano, La Nuova Italia, 2000, p. 296.

⁶⁹ Archivio Storico Ministero Affari Esteri (ASMAE), Rapporti Politici (R. P.), 1930-1945, Spagna, busta n. 11 (1936), Barcellona, Telegrammi e Varie, «Situazione Catalogna» (Consolato Barcellona, 17-VIII-1936, T. 8080 R.). G. Mir, *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*, Barcelona, Proa, 2006, pp. 48-51.

⁷⁰ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 11 (1936), Movimento consolare e diplomatico (Roma, 2-IX-1936, T. 4031).

⁷¹ ASMAE, Gabinetto del Ministro e Segreteria Generale 1923-1943, Gab. 785, Governo di Burgos, b. 1102, «Atteggimento francesi in caso di vittoria dei nazionalisti spagnuoli» (Ambasciata Berlino, 2-X-1936, T. 9799 R.).

⁷² G. Mir, p. 60.

⁷³ G. Ciano, *L'Europa verso la catastrofe*, Roma, Mondadori, 1948, p. 89.

al «Govern nacional d'Espanya» per a «conservar la independència i la integritat d'Espanya metròpoli i colònies»⁷⁴.

Amb aquest objectiu, tot i que la diplomàcia italiana faria de medidora en algunes prospeccions de possibles negociacions entre nacionalistes catalans i l'Espanya de Franco, la prioritat seria la d'evitar qualsevol èxit en aquest sentit.⁷⁵ Així, el novembre de 1936 es produïrien intercanvis de telegrams, via Roma, entre l'advocat nacionalista català (representant català en els Congressos de Nacionalitats europees entre 1926 i 1935), Francesc Maspons Anglasesell, i el mateix general Franco sobre la possibilitat de respectar l'autonomia catalana.⁷⁶ Alhora, l'abril de 1938 un suposat periodista italià catalanòfil que signava amb el pseudònim de G. Ruggiero (en realitat es tractava de Giuseppe Torre Caprara), enviava una sèrie de cartes al mateix dictador italià en les que li demanava l'ajuda italiana per aconseguir la independència de Catalunya a canvi de l'establiment de bases de submarins a la costa catalana.⁷⁷ Tant una com l'altre iniciativa no mereixien l'interès italià.

El que si que mereixeria l'atenció italiana serien les negociacions que a finals d'octubre de 1938 intentaria l'ex-ministre republicà i catalanista, Lluís Nicolau d'Olwer, amb el ministre d'exterior noruec Havlan Koht. Totes les legacions italianes d'Europa treballaren per a seguir unes converses que finalment no portarien a cap conseqüència política a tres mesos de la caiguda de Catalunya en mans franquistes, però que encara manifestaven el temor d'una intervenció internacional en aquest sentit.⁷⁸

Per altra banda, d'altres sectors del nacionalisme català intentaren establir certs contactes amb la diplomàcia italiana. Així, per exemple, el juliol de 1938 el separatista Manuel Blasi i Mora s'oferiria a l'agent italià a la població nordcatalana (França) de Port Vendres per a liderar un moviment de revolta dins de Catalunya que es posés sotes el comandament italià.

Des d'un altre sector del catalanisme, el diputat a Corts per ERC, Marià Rubió i Tudurí, juntament amb el seu germà, Nicolau Maria, desenvoluparien diferents negociacions i converses amb la diplomàcia francesa i belga en les que insistirien en la necessitat d'implicar la Itàlia de Mussolini en una solució negociada de la Guerra Civil que beneficiés Catalunya.

---

⁷⁴ R. Cantalupo, *Embajada en España*, Barcelona, Luis de Caralt, 1951, p. 69.

⁷⁵ ASMAE, Gabinetto del Ministro e Segreteria Generale 1923-1943, Gab. 785, Anfuso (Com.) Missione in Spagna, b. 1102 (26-XI-1936).

⁷⁶ ASMAE, Gabinetto del Ministro e Segreteria Generale 1923-1943, Gab. 785, Anfuso (Com.) Missione in Spagna, b. 1102 (26-XI-1936).

⁷⁷ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 32 (1938), 5-IV-1938; 28-IV-1938; 1-X-1938 (Parigi). G. Torre Caprara, era un periodista italià antifeixista establert a Barcelona desde 1932. Soci de l'Ateneu Barcelonès, seria col·laborador del portaveu d'Acció Catalana, «La Publicitat» i del setmanari, també proper al partit «Mirador». El seus articles, signats amb el nom de Tiggis, tractarien qüestions sobre política internacional.

⁷⁸ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 34, Koht-contatti con separatisti catalani, «Separatismo catalano». G. Ciano, *Diario 1937-1943*, Milano, BUR, 2005, p. 235.

La nova Catalunya franquista i la pèrdua d'influència italiana (1939-1943)

Quan el 26 de gener de 1939 les tropes franquistes entraven a Barcelona es posava el punt final a l'experiència autonòmica catalana. Si ja un any abans amb la conquesta de part de Catalunya, Franco havia decretat l'abolició de l'Estatut d'Autonomia català aprovat el 1932, la conquesta de tot el país suposava la supressió de tota la vida política, cultural i associativa del país. El procés d'imposició de la llengua espanyola, d'eradicació de la cultura i llengua catalanes, alhora que del moviment polític nacionalista català i de l'obrerisme.

Per la seva banda, amb aquest desenllaç la Itàlia feixista veia aconseguits els seus objectius polítics i estratègics. A partir d'aquest moment, la diplomàcia italiana, un cop es torni a obrir el Consolat de Barcelona, als primers mesos de 1939, es preocuparà de l'evolució econòmica i política catalana, de l'estat de l'opinió referent al règim franquista i de la propaganda que les forces aliades difondran a Catalunya, alhora que intentarà mantenir i consolidar, sense massa èxit, la satel·lització de l'Espanya franquista respecte al feixisme italià.⁷⁹ Al marge d'evitar de manera categòrica cap contacte amb el nacionalisme català, en el qual encara hi restaven certs sectors italianòfils.⁸⁰

Així, tot i estar d'acord amb la política repressiva del franquisme envers el nacionalisme català, en una data tant propera al final de la guerra com el 15 de novembre de 1939, el Consolat de Barcelona informava de la pèrdua de fe del poble català en Franco.⁸¹ Segons ampliava un altre informe dos dies després, la repressió policial envers el mercat negre a Catalunya, havia comportat la detenció de destacats industrials i burgesos acusats de separatistes. Una situació que segons el Consolat italià era considerada per l'opinió pública com una «campanya 'anticatalana' del Govern de Franco» que també afectava a la indústria catalana i, per tant, al gruix de la població obrera del país. Una campanya que provocava que el conjunt de la població es posés «absolutament d'acord en defensar 'l'esperit de Catalunya' que hàbils maniobres – potser ultrapirinenques – tendeixen a presentar com oprimint pel 'centralisme madrileny'. És l'etern problema que ressorgeix.» Un desencant envers el règim franquista que l'informe italià exemplificava quan deia que «es torna a parlar a tot arreu català, quasi com una protesta, quant fa pocs mesos tots feien ostentació del castellà [espanyol].»⁸² Aquesta ràpida constatació d'un clima popular contrari al franquisme aniria augmentant amb el curs de la guerra mundial contrari a les forces de l'Eix. Així, tot i que Itàlia faria diverses accions propagandístiques com la donació de queviures a l'ajuntament de Barcelona (maig 1939) o la financiació de la reconstrucció de l'hospital de Tarragona (abril 1941), el 1942 els informes

---

⁷⁹ G. Carotenuto, *Franco e Mussolini. La guerra mondiale vista del Mediterraneo: i diversi destini di due dittatori*, Milà, Sperling & Kupfer Editori, 2005, p. 29.

⁸⁰ J. M. López-Picó, *Dietari 1929-1959*, Barcelona, Curial-PAM, 1999, ps. 151, 175, 211.

⁸¹ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 52 (1939), II Tri., 15-XI-1939 (Consolato di Barcellona).

⁸² ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 52 (1939), I Tri., 1; 13; 15 i 28-III-1939 (Consolato di Barcellona).

del Consolat de Barcelona constataren el caràcter antifeixista d'algunes protestes socials.⁸³

Per altra banda, la diplomàcia italiana també faria de medidora entre les autoritats franquistes i l'arquebisbe de Tarragona, Cardenal Francesc Vidal i Barraquer, que volia tornar a Catalunya. Una demanda que des del govern franquista es rebutjaria pel nacionalisme del clergue que a l'inici de la Guerra Civil es negaria, a diferència del conjunt de l'alta jerarquia catòlica espanyola, a donar suport als militars sublevats.⁸⁴ Així, tot i que els informes italians demostraven l'agraïment del Cardenal català envers el feixisme italià, l'oposició franquista al seu retorn l'arribaria a enfrontar al mateix Vaticà.⁸⁵

Al marge d'aquestes consideracions, el Consolat informaria de dos nous elements d'extraordinari interès per a la política exterior italiana a Espanya: els diferents projectes de cop d'Estat monàrquics que tenien a Catalunya una especial força, i la propaganda aliada. Pel que fa al primer aspecte, entre 1942 i 1943 els informes italians reflectien el creixent suport que les temptatives de reinstaurar la monarquia borbònica anaven prenent en cercles catalans.⁸⁶ Pel que fa al segon aspecte, al marge de constatar que la premsa de Barcelona estava «subvencionada» amb diners britànics per a defensar la seva causa,⁸⁷ també es creia que la propaganda angloamericana tenia molta més força que la italiana o alemanya.⁸⁸

Al marge d'aquestes consideracions, i ja després del desembarcament angloamericà a l'Àfrica nord francesa, el desembre de 1942 es produïa la visita de l'ambaixador britànic de Madrid a la capital catalana, Samuel Hoare. Una visita que, segons l'informe del Consolat italià de Barcelona, feia evident l'anglofilia de l'aristocràcia i burgesia catalana que pocs anys abans s'havia refugiat a la Itàlia feixista fugint de la repressió revolucionària anarquista.⁸⁹

L'egoisme interessat dels aristòcrates catalans que són en la seva gran majoria accionistes de la indústria tèxtil completament dominada pel mercat anglès era ja conegut, però no encara no havia realitzat una expressió així de cínica, especialment, de part d'aquells que durant la guerra civil van trobar hospitalitat a Itàlia i que deuen a la intervenció d'aquest Consolat el salvament de la seva vida i de les seves possessions.⁹⁰

---

⁸³ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 61 (1942), Parte generales, 3-VIII-1942 (Consolato di Barcellona).

⁸⁴ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 52 (1939), II Tri., 17-XI-1939 (Consolato di Barcellona).

⁸⁵ A. Marquina Barrio, *La diplomacia vaticana y la España de Franco (1936-1945)*, Madrid, CSIC, 1983, ps. 300-303, 322-323.

⁸⁶ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 64 (1942), 8-I-1943; 11-II-1943; 23-II-1943; 6-III-1943 (Consolato di Barcellona). J. Tusell i G. G. Queipo de Llano, *Franco y Mussolini. La política española durante la segunda guerra mundial*, Barcelona, Península, 2006, ps. 239-303.

⁸⁷ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 61 (1942), 27-XI-1942 (Consolato di Barcellona).

⁸⁸ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 61 (1942), 20-XI-1942 (Consolato di Barcellona).

⁸⁹ R. Doll-Petit, *Els «Catalans de Gènova»: història de l'èxode i l'adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*, Barcelona, PAM, 2000, ps. 109-183.

⁹⁰ ASMAE, R. P. 1931-1945, Spagna, busta n. 61 (1942), 18-XII-1942 (Consolato di Barcellona).

Finalment, la detenció i caiguda de Mussolini el juliol de 1943 que significà l'acabament del règim feixista a una part d'Itàlia, causaria un fort impacte a una Barcelona i Catalunya on les autoritats diplomàtiques italianes s'adcriviren al nou règim sorgit de l'armistici del Mariscal Badoglio amb les forces angloamericanes.⁹¹ Tot i això, durant uns mesos conviurien a Barcelona dos consolats italians rivals, un del govern monàrquic de Badoglio i l'altre de la República feixista de Saló.

Conclusions

Durant el període 1931-1943 la diplomàcia feixista italiana vigilà constantment l'evolució política de Catalunya. Hi ho feu per la seva importància econòmica (dins d'Espanya i pels interessos italians), alhora que per la transcendència que un moviment separatista català tindria en l'equilibri de forces del Mediterrani occidental. En aquest aspecte, la variació de l'interès italià per Catalunya seguirà el curs de l'anàlisi de les relacions internacionals espanyoles. És a dir, entre 1931 i 1936, quant l'Espanya republicana es situï, des de Roma, sota l'òrbita d'influència de França, Catalunya serà vista com un potencial contrapunt. Més enllà del 18 de juliol de 1936, amb la Guerra Civil ja iniciada, les possibilitats separatistes catalanes es vincularan a l'aliança amb França i, per tant, al debilitament de l'Espanya franquista aliada d'Itàlia. Una visió que es mantindria fins el 1943 un cop ja finalitzada la guerra i instaurat el règim del general Franco. Tanmateix, i al marge d'aquesta divisió per etapes de l'interès italià per la sort de Catalunya, els contactes establerts entre la diplomàcia italiana i diferents sectors del nacionalisme i separatisme català no es concretarien en una ajuda directa a la construcció d'un moviment feixista a Catalunya. En primer lloc, perquè des de Roma es veien més factibles i lògics els contactes amb els sectors naixents del feixisme espanyol, tot i que com deia l'ambaixador Guariglia, no entenguessin el veritable sentit del moviment liderat per Mussolini. Per altra banda, tot i que la temptació d'ajudar i propiciar la constitució d'una Catalunya independent aliada d'Itàlia existiren, les autoritats italianes no veieren mai amb bons ulls la possibilitat de la desmembració territorial espanyola. Així, responent a l'interrogant llançat per alguns historiadors com Stanley G. Payne sobre la possibilitat feixista a Catalunya derivada de l'estudi de les fonts italianes, cal afirmar que si és cert que a la Catalunya dels trenta, si més no entre els catalanistes, el feixisme no seria criticat en conjunt (fins 1935 amb l'atac italià a Abissínia), no ho és menys que no es generà cap petita escletxa per on un moviment català de naturalesa «feixistoide» pogués arrelar.⁹²

Universitat Autònoma de Barcelona

---

⁹¹ F. Vilanova, *La Barcelona franquista i l'Europa totalitària (1939-1946)*, Barcelona, Empúries, 2005, ps. 259-328.

⁹² S. G. Payne, «Existió un fascismo catalán?», *La Vanguardia*, Barcelona, 2-X-1998, ps. 6-7.